

Ernesto Sabato: Upor

Prevod iz španskega jezika: Gašper Kralj in Tina Malič; Ljubljana, Kud France Prešeren (Zbirka Aletheia), 2011, 122 strani.

Knjižico, ki ima preprost, a dovolj pomenljiv naslov *Upor*, je spisal Ernesto Sabato, sloviti argentinski pisatelj, čigar najpomembnejša literarna dela, romani *Predor*, *Grobovi in junaki* ter *Abadon, pokončevalec*, so prevedena tudi v slovenščino. Avtor se tokrat obrača na bralca s petimi pismi (ki jih zaočkroži še epilog), v katerih v sijajem slogu kritično oriše absurdno nasilnost (post)moderne resničnosti, svojo humanistično usmerjeno analizo pa podkleti s prepričanjem, da »nas pred potresom, ki grozi človeštvu, lahko rešijo zgolj vrednote duha«. Pisec – sicer doktor fizike, ki je na Inštitutu Curie v Franciji raziskoval atomsko radiacijo, po letu 1945 pa se je posvetil izključno umetniškemu in esejističnemu ustvarjanju – ugotavlja, da osupljiv napredek znanosti in tehnike nikakor ni izpolnil razsvetljenjskih pričakovanj. Človeka je skrčil (in *eo ipso* ponižal) v bolj ali manj funkcionalni privesek kapitalistične ekonomije, v – robotizirani, uniformirani, konformistični in pomasovljeni – mehanizem za (heteronomno in potemtakem tudi »odtujeno«) proizvajanje in trošenje blaga.

Nasilje, o katerem razpravlja Sabato, ima kajpak nič koliko različnih, a vseeno večinoma neznansko odurnih obrazov. Eden od njih – ki pa je žal še vse predobro poznan (in v precejšnji meri že tudi ponotranjen) – je kronično pomanjkanje prostega časa, ki se kaže npr. v naglici, surovo pospešenem hitenju, ponorelem življenjskem ritmu. Pisec opozarja, da naglica ne daje ne cvetja ne sadov. Iz nje se rojevajo zgolj utrujenost, živčnost, dušeni nemir, s tesnobo pregneteni strahovi, brezbriznost do soljudi, zagrenjenost, osamljenost, avtomatizirani vedenjski vzorci, slepo podrejanje prenapetim in pregretim urnikom (oziroma sistemskim in institucionalnim imperativom učinkovitosti, produktivnosti, storilnosti ali »utilitarnosti«) ... Vse to pa človeku potuhnjeno, a neusmiljeno (u)krade ravno tisto, kar je – ali bi vsaj moglo (moralo?) biti – zanj najdragocenejše, in navsezadnje celo dobrino, ki ga definira »kot takega«: njegovo človeškost. To trpko spoznanje, ki pisca precej nedvoumno zbliža s kritično marksistično tradicijo (še posebej pa z uvidi frankfurtske šole), ima številne implikacije. V mehaničnem načinu življenja (ki se skoraj brezživno izenači z delom, vključno s tistim, ki nezadržno preplavlja tako imenovani prosti čas) je čedalje manj prostora bodisi za »da« bodisi za »ne« in potemtakem tudi za odločitve *stricto sensu*, svobodo in odgovornost. Prezaposleni posamezniki – v službi konkretne ali abstraktne moči – se panično drenjajo na vlakcu, ki jih pelje ... Hm, kam že? Zdi se, kot da zaskrbljenih in vročično aktivnih potnikov to sploh ne zanima (pre)več. Uspeh je že to, da zaslužiš dovolj za kolikor toliko znosno preživetje (da si torej vsaj zaenkrat *in*, ne pa *out*), mučno nesmiselnost vsakodnevnih ru-

tin pa je mogoče za prvo silo omiliti s cinično ali ironično distanco, tako ali drugačno omamo (anestezijo) ter domišljajskim begom v romantično, medijsko in oglaševalsko posredovano vesolje razkošja, pustolovščin, eksotičnih doživetij, zvezdnškega blišča in *beautiful people*. Sabato se vsekakor dobro zaveda resnosti elementarnih ali »prozaičnih« ekonomskih stisk, ki tarejo ljudi, npr. dvesto petdeset milijonov otrok, ki so na ulicah sveta prepuščeni sami sebi, posameznike, ki so izključni celo iz najslabše plačanih formalnih ali neformalnih zaposlitev, ter »absolutne« reveže (brez doma, zdravniške oskrbe in izobrazbe), katerih položaj je še toliko bolj boleč in neznosen, če ga primerjamo s pravno/politično in moralno nesprejemljivim premoženjem razvpitega »enega odstotka« (bogatašev na vrhu globalne hierarhije), a tudi z zavirljivimi privilegiji zgornjih »devetnajstih odstotkov«, ki jih tvorijo kadri svetovnega kapitalističnega sistema. Vseeno pa je tisto, kar ga še posebej vznemirja, prevladujoča duhovna beda in njeni tragični odboji, npr. sprjaznjenje z udomačeno, ukročeno in pokorno družbo, ki ne spoštuje človekovega dostojanstva in ki posameznika celo prostaško spodbuja k razvrednotenju samega sebe, to pa je prvi (in neredko tudi usodni) korak k predaji (opustitvi tistega, za kar se je vredno boriti) in zdrsu v nizkotno pomasovljenje (»kloniranje«). Zato nameni posebno pozornost vladajoči, zdaj sicer že do kraja in brezupno izčrpani kulturi, iz katere redka nenehno bruhajo take in drugačne »novosti« (novice, modne smernice, komercialni izdelki in storitve), vendar pa nič od tega, kar rutinsko iztisne iz sebe, ni zares trajno, plodno ali zdravo. Pisec se sprašuje, kako naj odrasli vzgajajo otroke z besedami o velikih vrednotah (ki dajejo življenju smer in smisel), ko pa se lahko odraščajoči na svoje oči prepričajo, da se nepregledne množice ljudi utapljuje brez elementarnih življenjskih potrebščin, da se vse bolj negotovo vključeni »srečneži« ubijajo z delom in da na drugi strani vladajoča manjšina z objestno kričavostjo in pokvarjeno samoumevnostjo koplje v bajnem bogastvu, ki ga je mogoče že po definiciji prigrabiti zgolj z goljufijami, plenjenjem ali ropanjem. Kako pojasniti otroku, zakaj pripadnikov bogataške elite (ter njihovih služnih vazalov in vdanih služabnikov) ni prav nič sram ter zakaj domnevno spodobni in pošteni ljudje dopuščajo (tolerirajo in ignorirajo) njihovo bahavo (samo)razkazovanje, v oči bijočo korupcijo in sistematično krajo revežev? Kako je mogoče, da v medijih tako rekoč neprekinjeno paradirajo kriminalne figure, ki imajo na vesti vsakovrstne škandale, prevare, zlorabe, vojaška opustošenja in protipravno ali zgolj nemoralne pridobitniške zmage, a se jih kljub temu obravnava kot ugledne, odgovorne, častne, kredibilne in spoštljive gospode in gospe (ki so vsi po vrsti »nedolžni« že zgolj zato, ker se »neodvisno in

strokovno« sodstvo zaenkrat še ni odločilo drugače ali pa mu za kaj takega sploh še ni bila – in mu bržkone tudi nikdar ne bo – dana priložnost)? Za starše (in šolnike) je morda najbolj priročno, da se o teh rečeh sploh ne govori (oziroma se o njih »kulturno molči«), če pa se jim že ne morejo izogniti, jih je še vedno najlažje pomesti pod ideološko preprogo z razlago *non plus ultra*: »Tako pač je.« No, Sabato vsekakor ni navdušen nad tem, kako se dandanes vzgajajo otroci. V glave jim vcepljajo podatke, ki si jih ni verjetno nihče še nikdar zapomnil (ker nimajo omembe vredne inherentne vrednosti), po drugi strani pa le redko (če sploh!) steče beseda o tem, kako bi bilo mogoče odpraviti ali vsaj korenito zmanjšati neracionalnost kapitalistične proizvodnje in potrošnje, družbeno nepravico (krivično porazdelitev bogastva in dohodkov), ekološko opustošenje in zatohel duh stupidnosti, ki prežema produkte industrije zabave in kulture za množice. Še huje, pisec ocenjuje, da sta prvi sledi, ki ju v otroško dušo vtisneta šola in televizija, tekmovalnost (premagati vrstnike, postati zmagovalec) in kar najbolj poudarjen individualizem (čim prej in čim lažje doseči osebni uspeh, ki jamči za udobje, ugodje in zavist poražencev, ki jih pustiš za seboj). V tem pogledu vzgoja in izobraževanje rojevata zlo, saj ga prikazujeta kot dobro.

Sabato pa vseeno – kot je jasno razvidno že iz naslova tega dela – ostaja optimist. Verjame v možnost radikalne družbenoekonomske in političnopravne preobrazbe (ter z njo povezanega preoblikovanja duha, prevzgoje srca in prebujenja duše). Verjame v zmago daljnosežnih skupnostnih vrednot in tistih, katerih vrednost se ne meri v denarju, temveč v lepoti, dostojanstvu, resnici, odgovornosti, prostem času (=svobodi), moralni integriteti (poštenosti in častnosti), spoštovanju drugih/drugačnih, preprostih življenjskih radostih, užitku ... Zelo na kratko: pisec verjame, da upor ni le zaželen in nujen, marveč je tudi možen. To, kar ga navdaja z upanjem, je slutnja (čeravno še zmeraj dokaj nejasna in obotavljiva), da skozi razpoke sesuvajoče se zahodne civilizacije/kulture vendarle pronica svetloba, tj. nove vrednotne orientacije. Sicer pa avtor ne skriva, da niti sam ne ve, kako razumeti in utelesiti besedo »upor«. Če bi poznal rešitev te pereče uganke, bi jo, kot zapiše v zadnjem pismu, na vsa usta razglašal po vogalih (v slogu Vojske odrešitve ali blaznih vernikov): z občutkom nujnosti zaradi »teh nekaj metrov, ki nas še ločijo od katastrofe« (hkrati pa se dobro zaveda, kako težavna je uporniška drža za nekoga, ki mora dejavno vztrajati v »sistemu« – in vestno služiti razrednemu sovražniku –, da bi na ta način poskrbel za svoje odvisne družinske člane, namreč za otroke, brezposelne sorodnike ali ostarele starše). Sabato potemtakem ostaja tudi humanist (kar je v času, ki za mrtvega ni razglasil le Boga, temveč že tudi človeka, družbo, politiko, moralo in celo realnost »kot tako«, kljubovalno in izzivajoče deviantna »drža« *par excellence*). Ob tem pa velja opozoriti, da je njegovo pojmovanje človeka/človečnosti relativno kompleksno. Sabato meni, da je človekova

duša vselej razpeta med hrepenenje po Dobrem in nagnjenje k Zlu, ki nas tolikokrat uspešno zapelje (»Samo poskusi, pa boš tudi sam uvidel, kako prijeten in dobrodejen je tale X«) in se nas prihuljeno polasti celo do te mere, da se sploh ne zavedamo trpljenja, ki ga naša dejanja (storitve in opustitve) povzročijo drugim. Dualistično pojmovanje duševnih sil/energij (ki dovolj nedvoumno spominja na Freudovo podmeno o temeljnem antagonizmu med nagoni ljubezni in nagoni smrti, Erosom in Thanatosom) kajpak ne implicira, da sta dobro in zlo v svetu (in v zgodovini) porazdeljena enakomerno. Zdi se namreč, da je v tej večni vojni zlo običajno močnejše (»če Bog obstaja in je neskončno dobrotljiv in vsemogočen, je vkljenjen, kajti ni ga čutiti«), vsekakor pa je tako očitno, da ga ni treba posebej dokazovati, zaradi česar Sabato skrušeno pripomni, »koliko boljše so živali« (od ljudi), to sodbo pa v isti sapi dopolni z občudovanjem veličastnosti in ganljivosti dobrote, ki je navzoča sredi surovosti in nasilja. Pisec se te ključne moralne in politične problematike ne loteva strogo racionalistično. Po njegovem mnenju dobrega in zla ne moremo dojeti zgolj z razumom, ker se dogajata »v našem srcu«, kar z drugimi besedami pomeni, da sta neizbežno »velika skrivnost«. Tragična dvojnost dobrega in zla pa se pogosto (po)kaže na človekovem obrazu, na katerem svoje sledove počasi, a neizprosno puščajo raznovrstne emocije (npr. simpatije in zamere, upanja in razočaranja, ljubezni in sovraštva, veselja in žalosti ...), taka in drugačna doživetja ter »prikazni, ki nas obiskujejo ali preganjajo v sanjah ali izmišljajah«. Sabato v zvezi s tem poudarja, da nikakor ne smemo podcenjevati bistvenih značilnosti, pomenov in moči nezavednega, zlasti temnih plati človeške duše (silnih »boginj noči«), katerih prevzetni izgon (ali poskus uničenja) se tako pogosto sklene z njihovo zmagoslavno/maščevalno vrnitvijo. Pisec ocenjuje, da človeška bitja nenehno nihajo med svetostjo in grehom, med dobrim in zlom: »Življenje je strašljivo ravnotežje med angelom in zverjo«.

Cinično (realistično?) usmerjeni bralec utegne ob vsem tem zgolj skomigniti z rameni ali zamahniti z roko: še eno levičarsko jamranje o krivičnem, nerazumnem in nečloveškem svetu, še eno jalovo potrkavanje po nepredušno zaprtih vratih, še eno nostalgično spominjanje boljših, a za vekomaj izgubljenih starih časov, še en starčevski klic v puščavi duha? Ali se sploh splača pisati oziroma razmišljati o problemih, ki so bojda obče znani, hkrati pa so videti domala povsem nerešljivi (ali pa so nemara celo taki, da njih politično reševanje – kot vedno znova svarijo »konservativci« – stvari le še dodatno poslabša)? Zakaj bi se uprli – ter torej tvegali in se žrtvovali za druge ali »boljši jutri« –, ko pa se skoraj vselej pokaže, da je »sistem« – vladajoči in njihove (pod)kupljene sluge – močnejši? Pomislimo na protestni val, ki je nedavno obliil severno Afriko in Bližnji vzhod (ali na barvni revoluciji v Gruziji in Ukrajini v letih 2003 in 2004). Se je iz njega izcedilo kaj zares prevratniškega in dobrodejnega? In še huje: mar vse te upore, v katere

je bilo vključenih ogromno iskrenih idealistov in upravičeno ogorčenih ljudi, ne spremlja mračna slutnja, da so jih iz ozadja usmerjale dirigentske paličice zahodnih (zlasti ameriških in britanskih) obveščevalnih služb, diplomatov, »nevladnih« organizacij, korporacijskih medijev ter centrov ekonomsko-politične moči? In ne nazadnje: ali se ni v tem okviru zgodila še zločinska agresija zahodnih sil na Libijo (tipično neokolonialistično dejanje v nasprotju s temeljnimi pravili mednarodnega prava), tj. na suvereno in sekularizirano državo, katere člani so – kot opozarja William F. Engdahl v knjigi *Vojne za nafto* (Ciceron, 2012, str. 268–269) – imeli najvišji življenjski standard (ter najnižjo stopnjo smrtnosti dojenčkov in najvišjo povprečno starost) na afriški celine, ki je subvencionirala zdravstveno oskrbo, izobraževanje in gorivo, v kateri je bilo podhranjenih manj kot pet odstotkov prebivalstva (kar je precej manj kakor v ZDA), v kateri je pismenost 90 odstotna (ko je Gadafi pred dobrimi štirimi desetletji spodnesel kralja Idrisa je bilo pismenega le deset odstotkov prebivalstva), v kateri je pod pragom revščine živelo manj ljudi kakor na Nizozemskem in katere naglavni greh je bil po vsej verjetnosti predvsem v tem, da se je uprla in svojega naftnega bogastva ni povsem prepustila zahodnim korporacijam (večina rezerv »črnega zlata« je ostala v državnih rokah, vlada je sklepala dolgoročne sporazume s skrbno izbranimi tujimi družbami, glavna partnerica libijske naftne družbe pa je bila Kitajska). Zahodno »javno mnenje« je to plenilsko nasilje podprlo. Zgolj zaradi spretnih medijskih manipulacij in propagandnih kampanj? Če bi bil odgovor na to vprašanje pritrdilen, ali je potem mogoče pričakovati zares množično podporo političnemu programu, ki bi bil naperjen zoper ključna vozlišča kapitalističnega nasilja in z njimi zlepljene »normalizacijske« ideologije? V mislim imamo ukrepe, kot so: (a) korenita omejitev pravice do dedovanja

(oziroma količine premoženja, ki ga je mogoče zakonito prenesti na potomce); (b) občutno skrajšanje delovnega časa (npr. na štiri ure dnevno) in porazdelitev družbeno koristnega (nujnega in presežnega) dela na vse člane; (c) politično (in po možnosti demokratično) odločanje o tem, kaj in kako naj se proizvaja (oziroma katere potrebe naj se zadovoljujejo in na kakšen način), kar implicira ukinitve zdajšnje diktature ponudbe in organiziranja ekonomije v skladu z logiko dobička (oziroma neskončne akumulacije kapitala); (č) odprava ali vsaj izdatno skrčenje konkurence, ki je v bistvu zgolj zakrinkano, neoboroženo vojskovanje »vseh zoper vse«; (d) drastično zmanjšanje razlik v dohodkih (določitev najnižje in najvišje plače ter *eo ipso* tudi razkoraka med njima); (e) prepoved oglaševanja, ki je pravzaprav zmes manipuliranja in propagande in katerega poslanstvo je gojiti kult denarja (oziroma bogatašev) ter ustvarjati vedno nove želje ali potrebe in kronično nezadovoljstvo; (f) odprava zasebne lastnine nad vsemi (naravnimi in kolektivno ustvarjenimi) ekonomskimi resursi, ki bi morali biti skupni ali javni (vključno s tako imenovano intelektualno lastnino, saj znanje vsekakor ni niti redka niti izključujoča dobrina); (g) reforma finančnega sistema, ki zdaj dovoljuje zasebnim bankam, da (na podlagi sistema delnih rezerv) ustvarjajo (kreditni) denar *ex nihilo* (da, dobesečno iz nič!) in ga kot takega posojajo z obrestmi; (h) ukinitve profesionalne vojske in notoričnih kriminalnih združenj, kot je NATO. Ha, naj nadaljujemo, ali pa je cenjenemu bralcu že postalo jasno, da se pisec tega prikaza poniglavo spogleduje s teorijo in prakso »totalitarizma«? Očitno me je spet zaneslo. Obljubim, da se bom poskusil poboljšati (»evropeizirati«). Predvsem pa: brez zamere (kot gotovo veste, prihaja do neljubih odklonov tudi v najboljših družinah).

Zoran Kanduč

Crime, Media and Fear of Crime (uredniki: Gorazd Meško, Tom Cockcroft, Adam Crawford in André Lemaître)

Kriminaliteta, mediji in strah pred kriminaliteto, Tipografija, Ljubljana 2009

Kljub več kot šest desetletij dolgem obdobju raziskovanja strahu pred kriminaliteto in z njim povezanih občutkov ogroženosti, le-ta ostaja ena izmed najbolj raziskovanih tem v kriminologiji in viktimologiji. Od prvih začetkov v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike (ZDA), kjer so v nacionalnih študijah, kot je na primer British Crime Survey, proučevali odnos do policijskega dela, viktimizacije, dojemanje nevarnosti in strahu pred kriminaliteto, se je proučevanje strahu pred kriminaliteto razširilo tudi v druge dele Evrope. Strokovnjaki si prizadevajo pojasniti kar največ osebnih in okoljskih dejavnikov, ki so povezani s strahom pred krimina-

liteto in vplivajo na vedenje posameznikov in občutke ogroženosti. Eno od osnovnih vlog pri oblikovanju strahu pred kriminaliteto imata prav gotovo zaznana verjetnost viktimizacije in t.i. deljena viktimizacija. Poznavanje nekoga, ki je bil žrtev kriminalitete in ki je povedal drugim svojo zgodbo, povzroči sočutje in vživljanje (empatija) v njegove ali njene težave. Še bolj neposreden vir deljene viktimizacije pa so javni mediji.

Publikacija »Crime, Media and Fear of Crime« izhaja s simpozija Mediji in negotovost, ki ga je organizirala Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru, kot ena izmed part-

nerjev mednarodnega projekta CRIMPREV. Raziskovalna delavnica je bila del mednarodnega projekta CRIMPREV – Assessing Deviance, Crime & Prevention in Europe: New Challenges and Evolutions of Crime and Deviant Behaviour in Europe ter je potekala pod okriljem Evropske Komisije. Glavni namen projekta je bil pregled trenutnega stanja na področju (kriminalne) prevencije v Evropski uniji in priprava naslednjega programa v okviru Evropske unije. Samo delo v CRIMPREV projektu je bilo razdeljeno na 10 skupin, v ospredju pa je bila izmenjava raziskovalnih rezultatov na področju preprečevanja kriminalitete v državi vsakega partnerja projekta. Projekt je bil razdeljen na 6 seminarjev, ki so bili organizirani v obdobju od leta 2007 do 2009. Tretji seminar, plod katerega je tudi pričujoča monografija, je potekal od 11. do 13. oktobra 2007 v Ljubljani. Namen simpozija je bil raziskati vlogo medijev pri družbeni konstrukciji realnosti v povezavi s kriminaliteto in negotovostmi in osvojiti še neznana spoznanja o medijih in raziskovanju negotovosti v Evropi. V ospredju so bili izpostavljeni nacionalni pogledi na vlogo medijev v povezavi s kriminaliteto, posledicami in družbenimi spremembami, še posebej v odnosu do negotovosti in vpletenosti v vlogo medijev kot četrte veje oblasti.

Monografija v angleškem jeziku je sestavljena iz uvodnega dela urednikov Gorazda Meška, Toma Cockrofta, Adama Crawforda in Andréa Lemaîtreja in osmih poglavij, v katerih so avtorji Tom Cockroft, Gorazd Meško in Katja Eman, David S. Wall, Aleš Bučar-Ručman, Dragan Petrovec, Želimir Kešetović, Biljana Simeunović-Patić in Gorazd Meško, Bojan Dobovšek in Matija Mastnak ter Karl-Heinz Reuband največ pozornosti namenili javnim medijem kot dejavnikom, ki s svojim dramtiziranim načinom poročanja o kriminaliteti povečujejo strah pred kriminaliteto pri svojih bralcih, poslušalcih oz. gledalcih. Kot izpostavi Tom Cockroft, navkljub zmanjšanju kriminalitete, večina ljudi zaznava kriminaliteto kot naraščajočo, kar pa lahko pomeni, da tudi strah pred kriminaliteto narašča. Pa vendarle ugotavlja, da je bilo 20. stoletje kljub zelo razširjeni uporabi medijev, predvsem časopisov in radia, označeno z nižjo stopnjo strah pred kriminaliteto, kar kaže, da mediji le niso bili nujno sinonim za povečan strah pred kriminaliteto. Dejstvo pa je, da se je način poročanja medijev v zadnjem obdobju zaradi vpliva neoliberalizma in moralne panike močno spremenil. Mnogokrat mediji npr. senzacionalistično poročajo o neprimernem obnašanju mladih in njihovem nesocialnem vedenju kot kaznivem ravnanju oz. se osredotočajo na poročanje o ravnanjih, ki sploh niso kazniva dejanja. Mediji tudi prispevajo svoj delež pri poročanju o vrsti drugih modernih tveganj, ki zaradi dramatičnega poročanja povečuje strah pred kriminaliteto med ljudmi, vendar avtor poudarja, da bi bilo rečeno preveč, če bi trdili, da so edino mediji odgovorni za zaznavo teh pojavov v družbi. Vse bolj »katastrofalnega življenja«, ki ga zaznava socialna

skupnost, ne smemo povezovati z moralno paniko, saj je za tako stanje prej odgovorna država, kot pa mediji. Cockroft poudarja vlogo policije kot posrednika znanja o kriminaliteti, varnosti in policijski dejavnosti, kar vpliva na pojav strahu pred kriminaliteto. Mediji in predvsem javnost lahko na spletnih straneh policije dobijo vpogled v stanje kriminalitete na njihovem območju, mediji pa se lahko seznanijo z aktualno politiko in strategijo ravnanja policije v boju zoper kriminaliteto. Simbolična moč in vpliv policije ni samo v kvantitativnih podatkih, pač pa v njenem v lokalno skupnost usmerjenem policijskem delu, in kot navaja avtor, njena zmožnost komuniciranja z javnostjo na konkretnem in abstraktnem področju razlikovanja med »dobrim in slabim« in »tveganim« in »varnim« vedenjem. To je pomembna vloga, ki jo ima policija pri oblikovanju javne predstave o strahu pred kriminaliteto. Na predstavo ljudi o kriminaliteti pa vplivajo tudi aktualni dogodki, spremenjeni v mite o kriminaliteti, ki so rezultat izumljanja resnic. Zaradi mitov postane delo policije, sodišč in zaporov izkrivljeno. Meško in Emanova poudarjata, da miti vplivajo na mnenje ljudi o kriminaliteti, storilcih kaznivih dejanj, delu policije, sodišč in izvrševalcih kazni. V kontekstu vsebine aktualne monografije izpostavljata množične medije kot najbolj značilne ustvarjalce mitov o kriminaliteti in vlogo vlade, ki lahko medije usmerja in jih celo kaznuje zaradi »varnostnih interesov države«, po drugi strani pa jih nagradi za predstavitve uradne različice mitov o določenih kaznivih dejanjih. Če moderna tehnologija (internet) v smislu informiranja omogoča sodelovanje med policijo, mediji in javnostjo, pa po drugi strani omogoča tudi spletno kriminaliteto.

Spletna kriminaliteta je v zadnjem času zelo razširjena. David S. Wall v svojem poglavju izpostavi nesorazmerje med spletno kriminaliteto in obravnavanimi primeri na sodiščih, saj se pričakovanja javnosti in medijev glede števila obravnav spletno kriminalitete na sodiščih močno razlikujejo. Razlogi so lahko v pomanjkljivih dokazih ali pomanjkanju razumevanja, kaj dokazi o spletni kriminaliteti sploh so, oziroma lahko govorimo o nerazumevanju spletne kriminalitete, ker so naše izkušnje oblikovane na podlagi konvencionalnega razumevanja kriminalitete. Zato se je treba v tovrstno problematiko bolj poglobiti. Avtor poudarja, da tudi mediji poročajo na način, kaj se bo zgodilo v okviru spletne kriminalitete in ne kaj se dogaja, kar povzroča pri uporabnikih (bralcih, poslušalcih, gledalcih) mnenje, da je spletna kriminaliteta bolj razširjena kot v resnici je. Izrazito je tudi pomanjkanje zanesljivih statističnih podatkov o spletni kriminaliteti, saj je glavni statistični vir varnostna industrija, v katere interesu je ohranjati iluzijo o visoki stopnji kriminalitete.

Tudi Bučar-Ručman v svojem prispevku ugotavlja, da so kriminaliteta, delo pravosodnih organov in ogrožanje varnosti pojavi, ki ljudi še kako zanimajo, predvsem zato, ker jih

ti pojavi na različne načine ogrožajo. S temi pojavi se ljudje čutijo povezani, čeprav na varni razdalji in jih največkrat prepoznajo prek množičnih medijev in njihovih poročanj, čeprav je njihovo osnovno vodilo ustvarjanje dobička (lahko tudi igranje vloge vladnega psa čuvaja, angl. watchdog), informiranje prebivalstva pa je sekundarnega pomena. Od vsega tega je odvisen slog poročanja, ki je največkrat podrejen komercialnim zahtevam. Bučar-Ručman poudarja, da imajo mediji veliko moč in malo odgovornosti. Nesorazmerno predstavljanje kriminalitete in varnostne problematike, ki je velikokrat v skladu s pričakovanji oz. mnenjem javnosti, vpliva na zaznavo prebivalcev in njihov občutek ogroženosti zaradi kriminalitete in vpliva na strah pred kriminaliteto. Prav tako se tovrstno poročanje kaže v večji kaznovalni naravnosti oblikovalcev kaznovalne politike. Tako kot Cockcroft tudi Bučar-Ručman poudarja, da je uspešnost kazenskih postopkov dostikrat odvisna od sodelovanja med policijo in javnostjo in od ugleda različnih pravosodnih institucij v javnosti. Eden od najbolj pomembnih elementov, ki lahko vplivajo na ugled policije in pravosodnih institucij, so prav gotovo javna občila. Po drugi strani pa javna občila ne smejo biti orodje v rokah vlade za manipulacijo z javnostjo. Obratno, mediji naj javnost obveščajo o nezakonitih dejavnostih vladnih organizacij. Bučar-Ručman tudi opozarja na nesmisel cenzuriranja objav kljub vse bolj senzacionalističnemu poročanju, ki ga je potrebno zlititi v kulturni okvir, iz katerega bo javnost razbrala, kaj je dobro in kaj slabo.

Tudi Petrovec poudarja, da množični mediji sledijo zapovedi tržnih zakonitosti. Izpostavlja, da je obseg kriminalitete manjši, kot ga prikazujejo senzacionalistična poročanja medijev. Tovrstno poročanje ustvarja tudi vtis, da je nivo določene vrste kaznivih dejanj višji, kot je v resnici. Je pa tudi res, da so določena najhujša kazniva dejanja namerno spregledana, da se umetno ohrani vtis o poštenosti določenih posameznikov in družbenih institucij.

Kešetović, Simeunović-Patić in Meško analizirajo vlogo medijev v različnih obdobjih Srbije in poudarjajo, da vzroki senzacionalističnega poročanja niso samo komercialni ampak tudi politični. Ob tem pa se nihče ne boji pravnih posledic, ali z drugimi besedami, nihče ni odgovoren za objavljeno gradivo. V Srbiji je v določenem obdobju prišlo celo tako daleč, da so mediji o zločinih, ki so se dogajali pod okriljem vlade, pisali zelo pozitivno in kriminalce predstavljali kot junake. Pozitivna vloga preiskovalnega poročanja pa lahko pride do izraza v fazi, ko gospodarski in politični sektorji postanejo odvisni od organiziranega kriminala ali kriminalnih mrež, kar v svojem prispevku ugotavljata Dobovšek in Mastnak. Neodvisni preiskovalni novinarji so tisti, ki lahko razkrijejo skorumpirane kriminalne mreže, saj so velikokrat organi, pristojni za pregon tovrstnih mrež, navedeni kot glavni problem

pri omejevanju organiziranega kriminala. Zato je poleg civilne družbe in izobraževalnih institucij vloga preiskovalnega novinarstva zelo pomembna. Avtorja poudarjata, da bi lahko policija v bodoče tesneje sodelovala s preiskovalnimi novinarji. Preiskovalno novinarstvo, seveda, ne sme biti pod vplivom državnih institucij, v isti koš pa tudi ne gre metati preiskovalno novinarstvo in novinarstvo rumenega tiska, saj morajo imeti preiskovalni novinarji visoka etična načela, kakovost preiskovalnega novinarstva pa naj bi bila merilo stopnje demokracije. Raziskovalni novinarji si morajo prizadevati ne samo za pridobivanje senzacionalnih novic zaradi lastnih, komercialnih potreb, pač pa za širjenje varnostne kulture in oblikovanje varnostne politike. Avtorja poudarjata tudi nujnost upoštevanja pravic novinarjev do raziskovalnega novinarstva in pravic ljudi do zasebnosti.

V zadnjem prispevku zbornika se avtor Karl-Heinz Reuband sprašuje, ali je v nemških medijih kriminaliteta predstavljena objektivno in kakšne so posledice strahu pred kriminaliteto. Tudi v Nemčiji medijska poročila o kriminaliteti ne odražajo nujno dejanskega stanja. Trendi na področju kriminalitete gredo lahko povsem v drugo smer. V povprečju je nasilne kriminalitete dejansko mnogo manj, kot to prikazujejo mediji. Tudi zločini, ki jih gledalci vidijo po televiziji, so največkrat fiktivne narave in jih gledalci ne sprejemajo kot odraz realnosti. Vendar lahko povzročijo stereotipno razmišljanje pri ljudeh o tem, kaj se jim v določenih razmerah lahko pripeti. Na javno mnenje o nevarnosti kriminalitete nedvomno močno vplivajo novice v sredstvih množičnega obveščanja. Iz poročil o kaznivih dejanjih, ki krožijo v medijih in v medosebni komunikaciji, se posameznikom vtisnejo v spomin storilci, žrtve, motivi in predstave o nenadzorovanih in senzacionalnih kaznivih dejanjih. Pri tem je ključni pojem »podobnih spodbud«: če se bralec časopisa poistoveti z opisano žrtvijo ali meni, da obstaja podobnost med njegovo in opisano sosesko, podoba nevarnosti prevzame, poosebi in prevede v zaskrbljenost za osebno varnost.

Poglavja v monografiji se učinkovito dopolnjujejo in predstavljajo vlogo medijev z vidika deljene viktimizacije in posledično zaznane verjetnosti viktimizacije. Mediji ponujajo uporabnikom zaradi svoje komercialne usmerjenosti vrsto izkrivljenih in senzacionalističnih informacij o aktualnih dogodkih, ki pritegnejo bralčevo pozornost in hkrati zameglijo pogled v resničnost kriminalitete. Bralec spozna pojme, kot so zaznana verjetnost viktimizacije, deljena viktimizacija, vpliv medijev na strah pred kriminaliteto, v lokalno skupnost usmerjeno policijsko delo in sodelovanje policije z javnostjo in mediji, zaupanje javnosti v policijo in druge vladne organizacije, organizirana in spletna kriminaliteta, z vidika skomercializiranega poročanja in kreiranja mitov. Pri opredelitvi strahu pred kriminaliteto je treba izhajati iz ugotovitve, da

je strah pred kriminaliteto določeno čustveno stanje, ki ga je težko opredeliti in meriti. Zelo pomembno je, da vsi, ki se ukvarjajo z raziskovanjem in definiranjem strahu pred kriminaliteto pri svojem delu po eni strani ločijo strah kot primarno emocijo, do katere pride nezavedno, po drugi strani pa zaznajo stopnjo tveganja oz. zaznajo verjetnost viktimizacije kot sekundarno emocijo, ki je rezultat prepoznavanja, razmišljanja in uporabe kognitivnih ocenjevalnih standardov. Pri analizi rezultatov anketiranja je zato zelo pomembno ugotoviti ali strah ljudi izvira iz neke nedefinirane, abstraktne nevarnosti, ali pa, kot lahko razberemo iz pričujoče monografije, so občutki ogroženosti sekundarne emocije, ki so poleg vrste drugih dejavnikov lahko posledica senzacionalističnih in dramatičnih novic v različnih medijih ali pa dejanske potencialne grožnje (nevarnosti) v okolju. Pričujoča monografija je lahko za raziskovalce strahu pred kriminaliteto (zaradi vrste konkretnih primerov) uporabna dodana vrednost pri razumevanju in opredeljevanju strahu pred kriminaliteto kot zaznane verjetnosti viktimizacije. Monografija je primerno branje tudi za novinarje, ki lahko zelo jasno prepoznajo svojo medijsko vlogo glede na način poročanja o aktualnih dogodkih, predvsem pa za urednike oz. lastnike medijev, ki s svojo uredniško politiko in usmeritvami lahko učinkovito izkrivljajo informacije in spodbujajo anksioznost z razširjanjem mitov, lahko pa bistveno prispevajo h kakovosti in etični drži preiskovalnega novinarstva. K tej kakovosti lahko pripomore tudi ustrezno usposabljanje novinarjev, ki se pri svojem delu srečujejo z vrsto vprašanj, ki jih v razmišljanje ponujata Dobovšek in Mastnak: »Če novinarji uporabljajo enake metode kot detektivi, ki so pri svojem delu omejeni in lahko določene ukrepe izvajajo samo v določenih situacijah, ali potem novinarji kršijo zakon? Ali so novinarji dovolj usposobljeni in izobraženi za izvajanje preiskovalnega novinarstva, in ne nazadnje, če se raziskovalno novinarstvo začne, ko uradni preiskovalni postopki zaidejo v slepo ulico, kakšno sodelovanje se lahko v bodoče oblikuje med policijo in novinarstvom oz. drugimi organi pregona.«

Monografija *Kriminaliteta, mediji in strah pred kriminaliteto* je uporabno študijsko gradivo za podiplomske študente družboslovnih programov, predvsem kriminologije, varstvoslovja in novinarstva ter družboslovne raziskovalce, predstavnike policije in kazenskega pravosodja.

Ljubo Vošnjak